

Revista Galega de Educación

Publicación de Nova Escola Galega

Número 34 · Decembro 2005 · 7 €

Unha educación diversa

Os inmigrantes
en Galiza

Política educativa
e diversidade

- **Experiencias**
- **Prácticas**
- **Panoraula**
- **Materiais didácticos**

Alicia López Pardo
CEIP Couceiro Freijomil-Pontedeume

Isabel Vázquez Fernández
CEIP A Gándara - Monforte de Lemos

AS MESTRAS DA MONTAÑA

(1975-1984)

Entre o ano setenta e cinco e ata mediados dos oitenta aquelas mestras fomos coincidindo nos nosos destinos, en Escolas Unitarias Mixtas, nas aldeas da zona da montaña lucense que abrangue os municipios de Cervantes, Pedrafita e O Courel. Algunhas de nós coñeciámonos con anterioridade por traballar no grupo de renovación pedagóxica A.C.I.E.S (Asociación para Correspondencia e Imprenta Escolar), fundamentado na pedagogía de C. Freinet, e outras atopámonos por primeira vez alí. A casualidade xuntou un grupo de mestras que oscilou entre 8 e 12 segundo tempadas, e dependendo da inestabilidade nos destinos das mestras provisionais, espalladas e illadas nas diferentes escolas da montaña. Diriamos que nos unía unha inquedaanza que ía mais alá do que ata entón se

entendía por dar clases nunha escola, así coma un definido amor polo rural. Dalgún xeito intuíamos que a vida do rural ía camiño do esnaquizamento, e era a escola unha das “cuñas” empregadas polo sistema para fomentar tan sinistra desfeita. A traveso daquela política educativa, e con obxectivos moi claros, pretendíase, e por desgraza conseguíuse, desarraigado á infancia e á xuventude do seu medio, infravalorando a súa propia cultura a base de impoñer unha cultura allea, estereotipada e orientada á conquista da urbe.

Con esta lembranza intentamos transmitir a voz conxunta das “mestras da montaña”. Unha voz que aínda hoxe sentimos latexar coa forza de cando viviamos aquela comprometida experiencia.

PROXECTO DE ESCOLARIZACIÓN PARA AS ZONAS DA ALTA MONTAÑA LUCENSE. ALTERNATIVA ÁS “ESCUELAS HOGAR”

Aquelas mestras da montaña xa non tiñamos que agardar, para velo vir, os máis de trinta anos que pasaron ata estes tempos. Naquel crítico momento comezou a nosa teima pola defensa e dignificación do rural. Desde esta conciencia xorde a nosa loita por unha escola rural que se desenvolvera parella a unha nova infraestrutura económica, social e cultural. Con esta coherencia embarcamos nunha das meirandes batallas que na escola rural se afrontaron. Nada menos que se tratou de por en marcha unha alternativa para frear o proxecto de escolarización máis desatinado que naquel momento estaba a impoñer a Administración educativa, co

consenso de forzas políticas municipais. Como primeiro paso xa supoñía un arriscado enfrontamento coas forzas gobernantes e cos seus tentáculos caciquís. É preciso lembrar aquel contexto no que as forzas de orde pública de cada zona tiñan obrigada misión de controlar, e con estrito seguimento, a cada mestra que chegaba a unha escola. Tense chegado ao caso da intervención da Garda Civil para impedir reunións que algunhas mestras facían cos pais e nais dos alumnos/as, co prexuízo de que puidese tratarse dalgún mitin. Tamén hai que dicir que houbo mestras que sufriron fortes asedios e ameazas. A pesares daqueles acosos, propios para provocar medos e submisión de todo tipo, para nada se freou o ímpeto. Unha situación tan inxusta e opresora supuxo un desafío para a nosa ética humana e profesional.

A primeira alerta xorde polo ano 76 ante a creación dunha “Escuela Hogar” en Cervantes. Esta foi a solución disposta pola Administración para suprimir

todas as escolas unitarias. Con esta medida todos os escolares irían internos a San Román de Cervantes, a localidade máis descentrada deste municipio, situada xusto nun extremo e que foi elixida para sede do evento. A reacción de todas as familias afectadas, pertencentes á maioría das aldeas espalladas polos sectores xeográficos de máis difícil acceso, foi rotunda e inmediata. Unha total negativa a que os seus fillos, dende as idades máis tenras, tiveran que sufrir un internamento que, no tempo das nevadas, en varias aldeas obrigaríalos a botar varias semanas sen poder seren transportados para ir ás súas casas. Para organizar unha resposta a este disparate, o primeiro apoio saíu de mestras sensibles á situación. Nisto tamén se implicaron activamente a maioría dos cregos de Cervantes así como algún moi significado de Pedrafita e O Courel. Nesta lembranza é xusta unha memoria de homenaxe ao benquerido e recentemente finado José Luis Sáez Moreno, forza e facho para moitos dos que nos amparamos nos seus pasos. A

elaboración dunha alternativa xusta e axeitada a aquela realidade requiriu o despregue dunha admirable organización, tendo en conta os impedimentos existentes. Moita xente colaborou para levar a cabo un estudo que ía ser pioneiro. Era precisa unha loita en dúas fronteas parellas: Unha oposición dirixida aos estamentos responsables, na que a veciñanza destas aldeas, do xeito máis ardente e espontáneo, se organizou en mobilizacións sen precedentes, ao tempo que se traballaba na fronte da elaboración da alternativa. Tratábase de facer o que nunca a Administración abordara integrando todos os aspectos orográficos, climatolóxicos, demográficos, socioeconómicos etc., e, sobre todo, analizando os prexuízos humanos e sociais que deparaba aquel disparate da sonada “Escuela Hogar de San Román”, símbolo claro dunha política prepotente.

Con moito esforzo, e contando co voluntariado de técnicos expertos, púxose a andar, e a marchas forzadas, un

dos traballos máis ambiciosos para aqueles tempos. No ano 77 presentábase na montaña o primeiro modelo de escolarización racional defendido para Galicia. Dábase unha resposta irrefutable desde este “Proxecto de Escolarización para as Zonas de Alta Montaña Lucense”. Nel resumíase unha contraposta aos Plans de Escolarización en réxime de “Escuela Hogar” que o Ministerio de Educación propoñía dun xeito incoherente, ante a imposibilidade de levar adiante o programa de concentracións, por non existir unha infraestrutura viaria, contradiciéndose cos presupostos educativos que a propia Lei Xeral de Educación contemplaba. Dito plan respondía soamente a un sistema arbitrario de concentración económica de escolantes e nenos e nenas. Analizabamos neste Proxecto os prexuízos que orixina un réxime de “Escuela Hogar”, fronte aos beneficios dunha planificación escolar axeitada á realidade de nenos e nenas, poñendo de relevo aspectos deficientes como os seguintes:

- A desintegración psicoafectiva do neno/a, por mor da privación do agarimo familiar e do contacto co seu medio social e natural máis entrañable.

- As trabas a unha educación personalizada. Arrincar ao neno da súa realidade supón privalo de madurar na vivencia do seu propio mundo, base fundamental para desenvolver a apertura do ser humano a outros mundos. Isto contribúe á inseguridade e a orixinarlle problemas de adaptación, ao pechalo no sufrimento dun internado.

- Á familia dificultábase a normal implicación no proceso educativo dos seus fillos, dado o afastamento material destes centros, ademais do sufrimento moral e o desacougo que supoñía para os pais e os fillos ter que separarse dende a súa tenra infancia.

- Impoñíase un plan de transporte, en base a uns percorridos

perigosos e desatinados, que supoñía esixir un sacrificio dos nenos.

- Producíase o abandono da educación preescolar debido a que sería tanta atrocidade o internamento a esa idade coma someter aos nenos a semellante transporte.

- Freábase unha auténtica socialización, dado que nesas primeiras etapas esta só se pode desenvolver a partir da afectividade, da seguranza e da autoestima saídas das vivencias máis achegadas, no seo familiar e da veciñanza. Este feito reflectiríase, con graves consecuencias, na propia sociedade rural. Acuartelar os nenos supón un grande baleiro nas aldeas. Este é o comezo do desmantelamento das máis básicas estruturas sociais. Co afastamento da escola as comunidades rurais envellecen, perden entidade e vida social e cultural.

CADERNOS DE LINGUA DE EDUCACIÓN SECUNDARIA

LÉXICO I

Corpo humano. Vestiario. Familia. Casa. Paisaxe urbana. Deportes.

LÉXICO II

Alimentos. Plantas. Animais. Tempo cronolóxico. Paisaxe. Oficios. Doenzas.

ORTOGRAFÍA I

Letras. Sílabas. Acentuación. Maiúsculas. Puntuación.

ORTOGRAFÍA II

Letras. Grupos consonánticos. Palabras con dificultade. Sílabas. Acentuación. Maiúsculas. Puntuación (repaso). Abreviaturas. Símbolos. Siglas. Acrónimos.

MORFOLOXÍA I

Substantivo. Adxectivo. Determinantes. Pronome persoal. Numerais. Verbo (estrutura, regulares). Adverbio. Preposición.

MORFOLOXÍA II

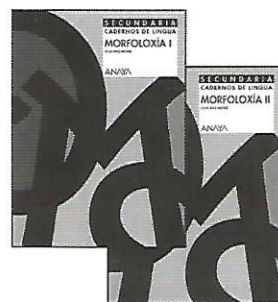
Substantivo e adxectivo. Artigo. Demonstrativo. Posesivo. Pronome persoal. Verbo (alternancia, irregulares, infinitivo conxugado, perífrases). Adverbio.

EXPRESIÓN ESCRITA I

Técnicas de traballo. Propiedades do texto escrito. Tipos de textos.

EXPRESIÓN ESCRITA II

Texto descritivo. Texto narrativo. Texto dialogado. Texto monologado. Texto dramático. Texto poético. Texto argumentativo. Texto periodístico.

ANAYA

ADAPTADOS Á NOVA NORMATIVA

ANAYA

A alternativa de escolarización proposta era a “Planificación de pequenas concentracións”, isto emprenderíase:

-Axeitando, no que cómpre, o calendario e o horario escolar ás esixencias climatolóxicas destas zonas; creando o número de centros necesarios para cada caso,

-Adaptando o número de unidades á cantidade de alumnos.

-Contando coas instalacións necesarias para poder levar adiante as actividades que esixe a planificación educativa e as vivendas para acoller ao persoal docente.

As razóns que xustificaban as “Pequenas Concentracións” eran, entre outras, as seguintes:

-Supoñían o único xeito de axustarse ás esixencias da nosa xeografía, evitando internamentos e minimizando o problema de transporte escolar.

-Evitaban as concentracións masificadas e inhumanas, con todo o que isto leva aparellado en calidade de ensino e en discriminación positiva do neno do rural.

-Resolvían de modo idóneo no aspecto psico-afectivo e social do neno/a, evitándolle estrés e sufrimento, desenvolvendo con el un traballo integrador. Isto tamén supón o respecto ao papel protagonista da familia.

-Só desde esta planificación se podería atender a educación infantil.

-Estes edificios escolares poderían ser utilizados para moitas actividades dirixidas ás xentes novas e maiores carentes doutras posibilidades de formación e actualización cultural.

Este “Proxecto de Escolarización para a Alta Montaña Lucense” fora tomado como referencia pola “Coordinadora Estatal de Escuela Rural”, que se organizou por aquelas datas e resultou ser un proxecto pioneiro e orientador para adaptar modelos de escolarización no rural noutras Comunidades do Estado.

Cómpre dar testemuña dos froitos daquela aferrada loita levada no concello de Cervantes, que contou con moitos apoios doutras xentes, como as mestras dos concellos veciños que chegaron a mobilizarse de xeito insólito. Pódense considerar históricas as manifestacións reivindicativas diante do Goberno Civil, así coma da Delegación de Educación de Lugo (cursos 78 e 79). Fóronse acadando logros á forza de presión e constancia para defender un novo modelo de escola e reclamar unha solución provisional de atención aos escolares de escolas suprimidas. Deuse o caso de que, nas unitarias suprimidas, aqueles escolares resistiron sen escola durante un trimestre, porque os seus pais se negaron ao internamento. Foi exemplar aquela firmeza en espera dunha alternativa de agrupamento provisional improvisado. Grazas á constancia daquelas xentes conseguiuase que fora adiante o proxecto para a construción das dúas pequenas agrupacións, en Doiras e Donís. Con estas primeiras pequenas concentracións contradiciuse con feitos a disparatada inversión feita na dita “Escuela Hogar de San Román”.

Máis tarde, con loitas semellantes e nesta mesma liña de traballo, conseguíronse os minigrupos de Pedrafita e Zanfoga no Concello de Pedrafita do Cebreiro, e os de Folgoso e Seoane no Concello de Folgoso do Caurel.

A ORIXE DOS “CENTROS AUTÓNOMOS”

Dábase o paradoxo de que as mestras das Escolas Unitarias preparabamos aos nenos/as ata 8º de E.X.B. sen que se nos recoñecera a competencia para facerlles os exames de acceso ao título de Graduado Escolar. Competencia que exercían os mestres do Centro Comarcal a onde había que

...adard aos alumnos para seren examinados e cualificados.

Este feito era unha clara discriminación e inxustiza con todas as súas consecuencias, tanto para os mestres coma para os nenos e nenas considerados coma de costume “cidadáns de segunda”.

Sen profundar máis no tema, que daría para moito, incluída apertura de expedientes académicos ás mestras que defenderon esta causa, cómpre dicir que, como resultado das loitas mantidas, se conseguiu a creación dos “Centros Autónomos” que aglutinaban ás Escolas Unitarias pertencentes a un mesmo Concello e representadas polo mesmo grupo de mestras titulares.

É dicir, autorizábaselle ao mesmo mestre que formaba para cualificar e conceder o Graduado Escolar aos seus alumnos dende o Claustro formado por todos os mestres que formaban o Centro Autónomo.

OS ALBORES DE “PREESCOLAR NA CASA”

Neste ámbito de compromiso coa montaña dáse a coincidencia cunha iniciativa promovida por Cáritas Diocesana de Lugo. Un grupo de mestres, cregos e relixiosas da Compañía de María implícanse activamente no desenvolvemento dun programa dirixido aos nenos desatendidos na etapa preescolar. A partir desta necesidade vaise definindo

un plan de voluntariado disposto a iniciar un traballo directo coas familias e cos nenos máis illados da montaña. Coa orientación dos mestres máis avanzados na renovación pedagóxica do momento vanse deseñando os primeiros materiais, e con recursos moi escasos comézase aquela aventura de traballar por unha causa nunca considerada desde a Administración. Comezouse por organizar unha acción de atención a pais e nenos. Froito deste compromiso por parte daqueles idealistas, cunha clara vocación, dispostos a ampliar a súa actividade despois das súas horas de traballo respectivo, moitas veces en fins de semana, vaise desenvolvendo outro proxecto cooperativo e de voluntariado. Ninguén podería predicir que aquel xermolo, tan cativo coma verdadeiro e intenso, chegaría á

categoría que en pouco tempo acadou “preescolar na Casa”. Pódese deixar testemuña dos momentos iniciais do intento lembrando reunións en Doiras ou en Cervantes, ás que asistían máis de 50 persoas convocadas por unha mestra - colaboradora voluntaria-. Aqueles pais e nais reunidos nunha palleira, ilusionados por aprender para eles mesmos traballar na casa cos seus fillos, apreciaban ao máximo aquelas sinxelas orientacións e o primario material que alí se lles entregaba. Hai que engadir a este cadro a intromisión de mandados da Garda Civil, tratando de atemorizar á xente que asistía, sinalando como acto político aquel pedagóxico encontro.

Despois de tres décadas resulta insólito, e case milagro-

<ul style="list-style-type: none"> ■ Distribucións médico-cirúrxicas ■ Aparellos e material hospitalario ■ Vestuario sanitario e desbotables ■ Cadeiras de rodas e mobiliario clínico ■ Axudas técnicas de rehabilitación ■ Produtos medicina deportiva ■ Materiais de laboratorio 	 <p>portomédica s.l.</p>
	<p>C/ Rodríguez Carracido, 5 - baixo Telfs.: 981 59 82 00 - 59 82 16 - Fax: 981 59 82 74 e-mail: portomedica@infonegocio.com 15701 SANTIAGO DE COMPOSTELA</p>

Librería

TRAZOS

so, presenciar a evolución deste programa, hoxe referencia a nivel mundial, lembrando aquelas primeiras intervencións. Para que tal utopía se fixera realidade foi decisiva a implicación dunha persoa á que cómpre nomear. Trátase dun entrañable amigo do colectivo da montaña, entregado plenamente no proxecto; o xa finado crego de Lugo Antonio Gandoy.

REVOLUCIÓN E INNOVACIÓN. TRABAJO COOPERATIVO ARREDOR DA PEDAGOXÍA DE C. FREINET

“As mestras da montaña”- como se nos chamaba- como colectivo aglutinado dun xeito espontáneo, pronto callou nun traballo cooperativo e con fondas inquedanzas para afondar no senso pedagóxico. O grupo como xeito de intercambio e debate faise imprescindible na defensa dunha escola de calidade específica para ás necesidades do mundo rural. A referencia ideolóxica que nos alentou foi a pedagogía de C. Freinet. Unha escola comprometida co neno e o seu medio, co desenvolvemento da conciencia crítica, coa metodoloxía natural, coa construción dos coñecementos a partir das propias vivencias e experiencias e da investigación do medio natural e social, coa correspondencia

escolar e moitos máis fundamentos freinetianos. Estas bases foron sólidos recursos naquela atrevida renovación, que para moitos estamentos oficiais aínda tiña cariz revolucionario. Na renovación pedagóxica galega temos moito que agradecer aos pioneiros gromos que naquel momento se orientaron en torno ao que nun principio foi A.C.I.E.S., e que máis tarde se chamaría MCEP (Movemento Cooperativo de Escola Popular). Na actualidade, e a nivel internacional, o MCEP segue a merecer cualificación máxima na investigación pedagóxica, na renovación, na defensa da calidade e no compromiso coa escola pública.

Uníanos unha idea que aínda segue a ser revolucionaria e de vangarda: unha educación axeitada ás necesidades do neno, que desenvolva as súas capacidades para afrontar con responsabilidade os desafíos da vida. Unha escola sen competitividade, na que o individuo e o grupo participan nunha celebración do traballo, respectuosamente e segundo as súas posibilidades.

A SITUACIÓN NAS ESCOLAS DA MONTAÑA. PROCURA DA RESPONSA A CADA REALIDADE

As escolas da montaña non tiñan acceso por estrada, algun-

has contaban cunha mala pista de terra, chegábase normalmente a pé, a cabalo ou, no mellor dos casos, nun “todo terreo” alugado. Ao illamento contribuían as nevaradas que durante o inverno podían chegar a privar de pasar dunhas casas as outras na mesma aldea. Os locais nalgúns casos eran escolas construídas polos veciños, mais, a meirande parte das veces, eran simples palleiras ou alpendres miseramente axeitados onde a falla de luz e o frío impedían toda normalidade no traballo.

Estas e outras limitacións impulsábanos para que o noso traballo fora máis alá da escola, movéndonos a necesidade de concienciación duns pobos que tiñan que esixir uns dereitos para os seus fillos e unha mellora nas súas condicións de vida. Desde estas andanzas, e a través de diferentes movementos sociais, conquistáronse os primeiros mínimos que supuxeron un comezo nas melloras das infraestruturas que pouco a pouco se foron logrando.

Debido á dificultade que tiñan os nenos de acceder ao mercado das librerías, e guiadas por métodos naturais de aprendizaxe, non traballabamos con libros de texto propiamente ditos. Dispoñiamos do material funxible necesario, duns cantos libros de apoio, libros de contos e algún xogo didáctico. O currículo elaborabámolo adaptándoo ás necesidades e aos intereses dos escolares. Era o xeito de acadar os obxectivos propostos e o cultivo das súas facultades, a través de contidos saídos das súas vivencias e da valoración do seu mundo. Desde estas escolas tratábase de ofrecerlles importantes oportunidades, de vivir novas experiencias, de amosarlles outras realidades. Sentiámonos acertadas, e sen escatimar esforzos, vendo a enorme evolución dos nenos mentres medraban seguindo o seu propio ritmo evolutivo, gozando do espazo e do tempo precisos para o seu desenvolvemento, recreándose en aprender, cheos de ledicia, en harmonía coa súa cultura natural.

Algo ben distinto ao que propicia o actual sistema de concentracións: un xeito de traballo illante da realidade rural, uns ritmos contra natura e fortes presións de contidos, carentes de motivación, decididos desde o mercado editorial. Todos os resortes propios dunha sociedade acelerada e sen norte.

Do senso de escola daquelas mestras da montaña poderíamos escribir un libro, pero aquí conformarémonos con deixar unha sinxela testemuña dos resultados, froito daquelas vivencias, que aínda hoxe perduran nas almas dos que tiveron a oportunidade de gozalas.

EXPERIENCIAS CON MENSAXES VIXENTES

Unha das experiencias máis fermosas e que máis transcendeu, polo insólito do feito e pola maxia que encerra, foi a da pita que por ela mesma elixiu a escola de Os Prados para pór os seus ovos e para convivir con aqueles escolares. Unha pitiña tan especial converteuse na alma desta escola durante máis de tres anos. O testemuño da historia da pita recolle a fondo a sensibilidade pedagóxica, a marabilla do espírito freinetiano daquelas escolas, sen deixar de ser unha denuncia da crúa realidade, da inxustiza e do abandono das aldeas da montaña. Expresada polos propios escolares e a súa mestra, quedou reflectida no libro publicado por Galaxia *Historia da pita que elixiu a nosa escola para poñer*. O significado desta vivencia tan entrañable e profunda, perpetuouse na vida dos que un día foron os afortunados escolares. É hoxe o día no que manteñen aqueles vínculos. Temos o honor de recordar na lembranza deste feito á meirande voz da montaña: a Uxío Novoneyra. Grazas ao seu compromiso coas escolas e co mundo rural seguiu de preto o acontecer desta historia tan querida para el. O seu apoio foi decisivo para que este libro chegara a publicarse. Un poema que dá entrada ao libro

reflicte a sintonía que o entrañable Uxío chegou a ter coa pitiña dos Prados e con toda a mensaxe que este libro recolle.

A experiencia da creación das primeiras revistas escolares, elaboradas co sistema de impresión con xelatina, levaríanos á creación conxunta entre as escolas de Busgulmar, Ferreiras, Foxos, Veiga de Brañas, Rabaceira e Louzarella dunha fermosa revista chamada "Estrelampando" Nela, os nenos recollían a literatura popular: contos, ditos, refráns, adiviñas, cantigas... contadas polos maiores, vivindo a escola fóra do edificio e educándose no amor, respecto e admiración cara aos máis vellos. Tamén se recollían na revista as actividades propias de cada estación; os diferentes oficios, o tempo que se aproveitaba para visitar os artesáns e falar con eles, ampliando así coñecementos e vocabulario arredor das diferentes ferramentas ou xergas utilizadas en cada oficio. Traballos de estudo feitos polos nenos sobre costumes, tradicións, festas, arquitectura popular: hórreos, pallozas, muíños... Outra parte da revista era dedicada aos traballos creativos dos nenos. Noticias e pasatempos completaban o traballo así como esporádicas

entrevistas a xentes destacadas. Sirva de mostra a entrevista a "Xulio do Queixón", nome do quincalleiro ourensán que percorría durante os meses de inverno as aldeas da montaña, cargando ó lombo un caixón duns vintecinco quilos que, como personaxe de conto, abría ante a ollada expectante de nenos e grandes, saíndo del todo un mundo de atractivos e necesarios trebellos: agullas, pendentos, navallas, reloxos... Vinte anos máis tarde os fillos de Xulio viñeron coñecer as aldeas e as xentes que deran pan e pousada ao seu pai, coa referencia da revista que no seu tempo os escolares enviaron a Xulio. Hoxe poderíamos poñerlle o titular de "escola viva nos tempos".

A revista cobraba vida co noso traballo nas fins de semana multicopiando as follas cunha "vietnamita" cedida por Cáritas Diocesanas de Lugo.

Os nenos e nenas das nosas escolas tamén aprendían viaxando. O primeiro obxectivo foi coñecer Galicia, e viaxamos de Norte a Sur, da montaña ao mar, incluíndo colonias de verán. Tamén fomos visitar a capital de España. Para coñecer outras culturas viaxamos por Andalucía durante oito días. Tamén se

facían excursións para todas as idades nas que tanto gozaban os nenos coma os mozos e os vellos. Aquelas excursións foron as primeiras oportunidades de coñecer o mar para moitos avós e avoas.

No cadro destas actividades cómpre destacar tamén a creación dun almanaque feito entre todas estas escolas ata a data, continuado polo colectivo Estiño que vén de cumprir o seu 25º aniversario. A composición facíase cos debuxos dos nenos/as en relación a un tema elixido sobre a cultura popular. A venda deste almanaque cooperativo converteuse nunha das fontes de ingresos para custear as excursións. Hoxe fálese fácil de viaxar; daquela, conseguir que estes nenos viaxasen sen custes supoñía sacar cartos con mil ocorrencias.

Por suposto, criamos nunha “integración total”. Nas nosas escolas había nenos de todas as idades e condicións. Na escola de Busgulmar, por exemplo, entre trinta nenos había unha nena muda e un neno autista, que, Teresa, cunha capacidade vocacional e profesional extraordinaria, conseguira integrar, de xeito admirable, na dinámica da escola. É de lembrar o caso de Olga, nena escolarizada como xordomuda. Máis tarde a propia mestra levouna a unha terapeuta que a diagnosticou como “mutismo selectivo”. Os logros en falar foron sorprendentes, chegando tamén a ler e a escribir.

O espírito de traballo nas nosas escolas estaba na onda de Lorenzo Milani, párroco de Barbiana, símbolo dunha revolución pedagóxica que, iniciada tamén nun recanto da montaña italiana, estendeuse por todo o mundo demostrando que, a pesar de todo, non podemos perder a esperanza. As mestras destas escolas estabamos dedicadas a xerar nos nosos nenos un entusiasmo por aprender, cun programa de estudos, bastante máis completo que o que se presumía dar nos masificados e despersonalizados Colexios. Cun método

que eliminaba a presión competitiva das notas e os premios, facendo que o interese e motivación xurdira de dentro do propio alumno co que se creaba unha relación de recoñecemento e valoración, como alimento básico para a súa autoestima.

Outro elemento particular era a adaptación dinámica dos programas de estudo á evolución no desenvolvemento do neno, chegando case sempre a cumprir os obxectivos, é dicir, adaptar os programas aos nenos e non os nenos aos programas. Impartíamos os coñecementos básicos sobre linguaxe e matemáticas. Estudábase a historia dándolle máis importancia aos feitos históricos e as súas causas que a aprender datas ou biografías de personaxes. Estudabamos a xeografía partindo do seu contorno, empezando por facer o plano da escola, a aldea, a comarca... percorrendo un treito de río para estudar as súas características, observando e analizando estruturas e formacións, etc. O estudo das ciencias naturais aproveitábase para desenvolver no neno a capacidade de maravillarse ante o prodixio da reprodución dunha semente, o crecemento dunha árbore, o paso das estacións, o comportamento dos animais que nos rodeaban, dende o máis pequeno mosquito ata o máis grande boi; a sensación de describir o corpo humano e as relacións vitais que nel se producen, etc. Levábanse a cabo todas as actividades que cultivan a imaxinación como o recitado de poesías, recreación de contos, debuxo, pintura, teatro, música... todo dende unha educación que respecta a natureza do neno e ten en conta as súas etapas evolutivas.

Como era natural, o ensino facíase na lingua materna, o galego. Era o único xeito de facer unha aprendizaxe significativa e polo tanto verdadeira, como era o único xeito de integrarse na realidade dos nenos e das nenas. Nuns tempos nos que traballar en galego estaba totalmente penalizado, e moi lonxe de ser

legal o seu emprego no ensino, isto foi unha das fortes apostas que se fixo en defensa da nosa lingua. Estas posicións eran vistas como unha provocación por parte de moitas das nosas autoridades educativas. Algunhas mestras chegaron a recibir ameazas. Grazas a loitas coma aquela foise avanzando cara a unha lei de normalización lingüística.

PARA REMATAR

Hoxe, todos os sistemas educativos declaran explicitamente perseguir a educación plena e integral das nosas xeracións. A realidade demóstranos, unha vez máis, que no mundo educativo, salvo dignas excepcións, a retórica vai moi por diante da práctica. As escolas da montaña coido que foron unha destas dignas excepcións.

O grupo da montaña que se foi aglutinando durante a última etapa de supervivencia das escolas, sen coincidir nos mesmos períodos todas as participantes, estivo integrado polas mestras mencionadas en relación aos seus destinos:

No concello de Cervantes: Manola González en Piornedo, Adela Ibáñez en Vilarello e Alicia López nos Prados. No concello das Nogais: Ana Vila en Ferreiras e Teresa Vila en Busgulmar. En Pedrafita do Cebreiro: Charo Abeledo en Busnullán, Isabel Vázquez en Foxos, María Villanueva en Veiga de Brañas, María Celia González en Rabaceira, Paquita Lozano en Riocereixa, Pilar Oleiro na Silvela e Teresa Cabello en Louzarella. No Courel: Esther López en Noceda. Entre as relixiosas da Compañía de María atopábanse: Emilia Naveiras, Encarna Cánovas, Justa Fernández, Margarita Sáez e María Wirtz.

